

УДК 336.1

Труфен А.О.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри обліку і аудиту**Чернівецького торговельно-економічного інституту**Київського національного торговельно-економічного університету***ДИСПРОПОРЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ (ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ)**

Проблемі економічних диспропорцій регіонів приділяється значна частина уваги сучасних економістів, але на даний момент відсутні єдині методологічні підходи щодо оцінки та аналізу пропорційності регіонального розвитку. Незначні диспропорції розвитку говорять про збалансований і безпечний стан соціально-економічної системи регіону, і навпаки, глибока нерівномірність спричиняє розбалансування всієї системи, виступає передумовою недосягнення. З метою запобігання зростанню міжрегіональних та внутрішньорегіональних диспропорцій розробляються та виконуються державні цільові програми, регіональні стратегії розвитку і програми соціально-економічного та культурного розвитку, реалізацію яких покладено на центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

Мета дослідження. Охарактеризувати та проаналізувати диспропорції розвитку регіонів в Україні.

Методи дослідження. У процесі написання статті був використаний метод аналізу та синтезу, а також загальнонаукові методи.

Результати дослідження. Для ефективного соціально-економічного розвитку регіонів, подолання існуючих територіальних диспропорцій необхідними є державне регулювання, легітимність, регіональна ініціатива і регіональне виконання, конкретно-цільовий характер заходів, що розробляються, системний підхід з врахуванням всіх видів і методів державної підтримки конкретного регіону, відповідальність і контроль, орієнтація на програмно-цільові методи вирішення проблем в умовах трансформаційних суспільних відносин.

Ключові слова: диспропорції розвитку регіонів, соціально-економічний розвиток, економічне зростання, державне регулювання, джерела фінансування.

Труфен А.О. ДИСПРОПОРЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ (ФИНАНСОВЫЙ АСПЕКТ)

Проблеме экономических диспропорций регионов уделяется значительная часть внимания современных экономистов, но на данный момент отсутствуют единые методологические подходы оценки и анализа пропорциональности регионального развития. Незначительные диспропорции развития говорят о сбалансированном и безопасном состоянии социально-экономической системы региона, и наоборот, глубокая неравномерность приводит к разбалансировке всей системы, выступает предпосылкой недостижения. С целью предотвращения роста межрегиональных и внутрирегиональных диспропорций разрабатываются и выполняются государственные целевые программы, региональные стратегии развития и программы социально-экономического и культурного развития, реализацию которых возложено на центральные и местные органы исполнительной власти, органы местного самоуправления.

Цель исследования. Охарактеризовать и проанализировать диспропорции развития регионов в Украине.

Методы исследования. В процессе написания статьи был использован метод анализа и синтеза, а также общенаучные методы.

Результаты исследования. Для эффективного социально-экономического развития регионов, преодоление существующих территориальных диспропорций необходимым является государственное регулирование, легитимность, региональная инициатива и региональное исполнение, конкретно-целевой характер мероприятий, разрабатываемый системный подход с учетом всех видов и методов государственной поддержки конкретного региона, ответственность и контроль, ориентация на программно-целевые методы решения проблем в условиях трансформационных общественных отношений.

Ключевые слова: диспропорции развития регионов, социально-экономическое развитие, экономический рост, государственное регулирование, источники финансирования.

Trufen A.O. IMBALANCE DEVELOPMENT OF REGIONS (FINANCIAL ASPECT)

The problem of the economic disparities of the regions receive a significant portion of the attention of modern economists, but at the moment there is no common methodological approaches for the evaluation and analysis of the proportionality of regional development. Minor disproportions in the development of talking about a balanced and safe state of socio-economic system of the region, and Vice versa, a deep irregularity leads to imbalance of the system is a precondition of failure. To prevent the growth of interregional and intraregional disparities develop and implement state targeted programs, regional development strategies and the socio-economic and cultural development, the implementation of which is entrusted to Central and local bodies of Executive power, bodies of local self-government.

The purpose of the study. To describe and analyse disparities for regional development in Ukraine.

Research methods. In the process of writing the article was used the method of analysis and synthesis, as well as scientific methods.

The results of the study. For effective socio-economic development of regions, overcoming the territorial imbalances is necessary to state regulation, legitimacy, regional initiative and regional performance, specifically-targeted activities develop a systematic approach taking into account all types and methods of state support of a particular region, responsibility and control, focus on program-targeted methods of solving problems in the conditions of transformation of social relations.

Keywords: disparities of development of regions and socio-economic development, economic growth, state regulation, funding sources.

Виклад основного матеріалу. Вивченню та аналізу різних аспектів диспропорцій розвитку регіонів присвячені наукові публікації як вітчизняних, так і закордонних учених. Серед яких можна виділити, праці Н. Баранського, Т. Боголіб, Н. Бункіної, З. Варналія, З. Герасимчук, М. Долішнього, А. Маршалла, К. Павлова, Ф. Перру, М. Портера, П. Потье, Я. Сто-

лярчук, Дж. Харвея, Т. Хегерстранда, В. Геєця, Я. Жаліло, Б. Данилишина, Д. Лук'яненко, Б. Губського, В. Чужикова, А. Швецова, О. Тищенко та багатьох інших.

Територіальні диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів існують майже у всіх країнах, незалежно від розмірів, економічного потенці-

алу, державного устрою і політичної системи. Вони мають прояв на всіх рівнях світового господарства. У зв'язку з цим пошук шляхів мінімізації негативних наслідків територіальних нерівномірностей розвитку, розробка ефективної регіональної політики посідають одне з центральних місць у країнах світу, особливо в країнах із високорозвинутою економікою [3].

Динаміка економічного розвитку регіонів протягом останніх років характеризувалась тривалим періодом економічного спаду, їх низькою економічною активністю, перешкодами, що створювалися в процесі реформування відносин власності, державного і регіонального управління та ін.

Враховуючи чинники та особливості соціально-економічного розвитку регіонів України в період незалежності, науковці виділяють три основних етапи [6, с. 68; 8]:

- перший етап – це період загальноекономічної кризи, який розпочався на початку 1990-х рр. і тривав до 2000 р.;

- другий етап – період економічного зростання, який тривав з 2000 р. до 2008 р.;

- третій етап – пов'язаний з впливом світової фінансової кризи 2008 р. і триває зараз.

З 1990 по 1999 рік економіка України опинилась в економічній кризі. Тому перший етап соціально-економічного розвитку регіонів характеризувався скороченням ВВП, спадом обсягів промислового і сільськогосподарського виробництва (у 1998 р. виробництво промислової продукції становило 49%, а сільськогосподарської 51% 1990 р.), зростанням дефіциту бюджету (у 1994 р. – дефіцит становив 9,3% від ВВП), зростанням державного боргу (в 1994 р. державний борг сягав 56,1% від ВВП), інфляційними процесами (індекс споживчих цін у 1994 р. – 501%), зниженням рівня життя населення, зростанням рівня безробіття (рівень безробіття у 1998 р. був на рівні 3,7%), поширенням прихованого безробіття [4]. Як і в інших постсоціалістичних країнах, основною причиною такого економічного спаду був перехід вітчизняної економіки до ринкових умов господарювання, структурні зміни економіки, розрив господарських зв'язків між підприємствами. Ситуація змінилась в 1999 р. після досягнення в країні макроекономічної стабільності.

Переломним у соціально-економічному розвитку регіонів України став другий етап. Світовий досвід свідчить, що задовільним для будь-якої країни є щорічне зростання ВВП на душу населення на рівні 4-6%.

За період 2000-2008 рр. Україна мала реальні темпи зростання вищі у 3 рази (6,9% в середньому за період), ніж у таких розвинених країнах світу, як США – 2,3%, Японія – 1,4%, ЄС – 2,2% [5, с. 33].

Основною причиною економічного зростання в цей період можна назвати зовнішню політику держави, яка забезпечила стабільний курс на реформування економіки – структурні перетворення, дерегуляцію, баланс стабільної монетарної політики і підтримку розвитку експорту. Також варто відзначити і такі фактори, як підвищення протягом даного періоду внутрішнього попиту на товари і послуги за рахунок збільшення реальних доходів населення, розширення експортних ринків за рахунок конкурентоспроможності українських товарів. Такі позитивні зрушення були характерні для всіх регіонів України.

Диспропорції регіонального соціально-економічного розвитку держави виявляються суттєво в показниках валового регіонального продукту (ВРП) на

одну особу і середньо-українського валового внутрішнього продукту (ВВП) на одну особу [7, с. 68].

Україні у економічному та соціальному розвитку на місцевому рівні наявні численні диспропорції:

- економічний розвиток у великих містах та переважно промислових районах відбувається більш динамічно, ніж у переважно аграрних місцевостях;

- населення обласних центрів отримує вищу заробітну плату, ніж мешканці сільської місцевості;

- населення великих міст має достатній рівень інформаційних комунікацій та отримує більш якісні послуги;

- у віддалених від обласного центру місцевостях ускладнено розвиток підприємництва;

- розвинена логістична мережа зосереджена переважно навколо великих міст та промислових територій.

Зазначені диспропорції призводять до недостатнього економічного розвитку (подекуди – депресивності) та соціальної нестабільності одних адміністративно-територіальних одиниць при стрімкому розвитку інших, міграції населення (особливо молоді) з сільської місцевості до обласних центрів та м. Києва.

Орієнтирами щодо збалансування диспропорцій соціально-економічного розвитку на місцевому рівні мають бути:

- формування сприятливого інвестиційного клімату, створення підґрунтя для фінансування розвитку територій на засадах державно-приватного партнерства;

- випереджаючий розвиток та підтримка малого підприємництва на місцевому рівні;

- зміцнення фінансової дієздатності громад за рахунок упорядкування міжбюджетних відносин, розширення фіскальної бази місцевих бюджетів та пошуку небюджетних ресурсів;

- розвиток місцевої інфраструктури, реалізація інвестиційних проектів, що мають короткостроковий мультиплікативний ефект;

- залучення приватного сектора до реалізації місцевих проектів, розвиток соціально відповідального бізнесу;

- поглиблення співробітництва на рівні міст і районів та поширення сучасних форм кооперації для спільного освоєння ресурсів і вирішення проблем розвитку територій [2].

Диспропорції рівня розвитку регіонів України зумовлюють необхідність використання диференційованого підходу до реалізації регіональної державної політики та стимулювання розвитку окремих територій. Відповідно до забезпечення стратегічного розвитку економіки регіонів України завдання регіональної політики полягають у такому:

- самостійне визначення регіонами довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку, вибір засобів її реалізації;

- збільшення самостійності регіонів у формуванні й видатках бюджету області відповідно до компетенції органів регіонального управління; участь територіальних громад в управлінні регіональним розвитком;

- активне залучення органів місцевого самоврядування та населення до процесів управління і вирішення соціально-економічних проблем розвитку територій;

- впровадження інноваційних технологій та методів вирішення соціально-економічних проблем регіонального розвитку [8].

Диспропорції розвитку регіонів з'явилися завдяки багатьом чинникам, серед яких найбільше значення

мають, скоріше, не ресурси, а наявність вертикальних та горизонтальних зв'язків. В наш час існують методичні підходи до оцінки міжрегіональної диференціації, що ґрунтуються, в основному, на трьох підходах: побудова рейтингів (комплексних оцінок) регіонального розвитку; використання методів дослідження нерівності в доходах (крива Лоренса, коефіцієнт Джині) та використання будь-якого класичного індикатора математичної статистики, що застосовується для оцінки розкиду компонент вектору від середнього значення – дисперсії, середньоквадратичного відхилення, коефіцієнту варіації та ін. Для досліджень диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів серед науковців найбільш популярним є метод рейтингу (ранжування).

Ранжування виконується, як правило, від найкращого до найгіршого показника. Порівняння рангів за різні роки дає якісну та кількісну характеристику змін у диспропорції.

Між розвитком регіонів України спостерігаються суттєві соціально-економічні диспропорції, що потребують прийняття радикальних заходів на рівні держави. Перспективи розвитку регіонів значною мірою визначаються обраною національною політикою, ефективність реалізації якої полягає у досягненні поставлених цілей і залежить від якості управління. Перенесення акцентів державної політики з централізованого управління на регіональний рівень, що супроводжується передачею владних повноважень місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, відкриває найбільш широкі можливості для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України. Національна політика щодо структурної перебудови економіки повинна враховувати, що розповсюдження господарської діяльності по окремих регіонах країни визначається факторами розміщення, наявністю ресурсного потенціалу та іншими, не менш важливими чинниками, а їх важливість змінюється у часі.

Змістовне наповнення регіонального розвитку буде сприяти ліквідації диспропорцій регіональних економік та розвитку стабілізаційних процесів в соціально-економічному житті суспільства. Розробки у даному напрямку досліджень мають велику перспективу, оскільки будуть сприяти, насамперед, проведенню адміністративно-територіальної реформи в Україні, ліквідації міжрегіональних диспропорцій.

Регіональні диспропорції, як об'єктивний процес економічного розвитку, мають цілком певні шляхи вирішення, які проявляються у формуванні специфічних регіональних утворень – субрегіонів, у розвитку місцевого самоврядування, в економічних і соціальних параметрах функціонування поселень різного таксономічного рівня. Міжрегіональні відносини в Україні є суттєвим важелем динамічно збалансованого соціально-економічного, науково-технічного та культурного розвитку як окремих регіонів, так і держави у цілому.

Основою структурної перебудови, визначальним пріоритетом для регіону мають стати розробка та реалізація національної програми, спрямованої на розвиток інноваційної моделі соціально-економічного розвитку, утворення регіону як високотехнологічної території. Завдання має реалізовуватися

через нову стратегію інноваційної політики, запровадження надійної системи ресурсозбереження, мало-відходного виробництва та впровадження інноваційних технологій. На це повинна бути спрямована структурна, бюджетна, фінансова макроекономічна і регіональна політика країни, окремих міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Таким чином, структурна перебудова економіки області сприятиме її подальшому розвитку у всіх галузях господарювання [1, с. 30].

Наявність значних регіональних розбіжностей у соціально-економічному розвитку потребує впровадження ефективного механізму реалізації регіональної політики України, враховуючи всі можливі джерела фінансування регіональних програм. Згідно Стратегії національної модернізації «Україна 2020» [9], схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України, заходами щодо зменшення регіональних диспропорцій визначені наступні завдання: забезпечення реалізації потенціалу регіонів та підвищення їх інвестиційної привабливості; поліпшення якості та вирівнювання людського розвитку в регіонах України; розширення міжрегіональної взаємодії.

Висновки. Перспективи виходу регіонів із депресії залежать від зміни макроекономічної ситуації і соціально-економічної політики, яку впроваджують на національному і регіональному рівнях. Більшість проблем повинна вирішуватися на рівні регіону і підприємства шляхом диверсифікації, конверсії, модернізації, реорганізації, реструктуризації, стимулювання розвитку малого бізнесу, поліпшення місцевого клімату, пошуку нових ринків збуту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балджи М.Д. Стабілізація диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів при удосконаленні національної політики України / М.Д. Балджи // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – №4, Т.2. – С. 28-32.
2. Баталов О.А., Жук В.І. Механізми збалансування соціально-економічного розвитку на місцевому рівні – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/viewFile/6254/6972>.
3. Макаренко М.В. Сучасні підходи щодо управління соціально-економічним розвитком регіонів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_2_3/201-204.pdf.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Пирог О.В. Стратегічні перспективи економічного розвитку національної економіки України / О.В. Пирог // Бізнес-інформ. – 2011. – № 11. – С. 32-34.
6. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. З.С. Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.
7. Сімків Л.Є. Проблеми диспропорційного розвитку регіонів України та шляхи їх подолання / Л.Є. Сімків // Інноваційна економіка – 2015. – Вип. 2(1). – С. 66-70.
8. Томарева В.В. Диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів України та шляхи їх зниження – [Електронний ресурс] / В.В. Томарева. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/sos_gum/Dtr_ep/2010_6/EC610_23.pdf.
9. Україна 2020. Стратегія національної модернізації / Розпорядження Кабінету Міністрів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/old/show_fullbill/956.